

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI TARBIYALASHDA BUYUK MUTAFAKKIRLAR ASARLARIDAN FOYDALANISH.

Abduraxmonova Dilxumor Iminjon qizi
Namangan Davlat Pedagogika instituti Ta'lim
va Tarbiya nazariyasi (Boshlang'ich ta'lim)
mutaxassisligi 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Boshlang'ich sinif ta'lim-tarbiya darslarida
ajdodlar merosidan foydalanishning ahamiyati keltirilgan.

Kalit so'zlar: Ajdodlar, O'rta Osiyo, Sharq
olimlari, mustaqillik, arifmetika, algebra, kasr sonlar, butun sonlar

Islahotlar orqali boshlang'ich maktabni qayta qurish va uni zamonga moslash
ishlari chuqur loyihalashtirilgan bo'lib, jarayon jadal rivojlanmoqda. Boshlang'ich
sinflarda matematika o'qitish metodikasida tarixiy materiallardan foydalanish, ya'ni
ulug' bobolarimiz ilmiy merosidan foydalanish shu kunning eng dolzarb masalalaridan
biridir. Bizning maktab darsliklarimizga buyuk mutafakkir bobolarimiz haqida
ma'lumotlar, ular asarlarida bayon etilgan ma'lumotlar endigina kirib kelmoqda.

Vatanimizning mustaqilligi tufayli erkin nafas olishi, o'z erki qo'lida bo'lishi
munosabati bilan buyuk ajdodlarimiz Muhammad Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy,
Mirzo Ulug'bek va boshqalarning jahon ilm – faniga qo'shgan hissalar haqida baralla
gapirmoqdamiz. Ota – bobolarimiz tomonidan yaratilgan milliy boyliklar xalqimiz
tomonidan ko'z qorachig'iday saqlanmoqda va o'rganilmoqda. O'sib kelayotgan yosh
avlod – maktab o'quvchilarini mana shu asarlar bilan tanishtirish ularning
dunyoqarashini kengaytiradi, bilim saviyasini yuksaltiradi.

O'tmishni, goh g'amgin, gohquvonchli kechgan tarixini, ajdodlarimizning
buyukligi nimadan iboratl ekanligini bilmay turib, yoshlarda milliy g'urur, milliy
iftixor tuyg'usi shakllanmaydi. Kelajak o'tmishdan boshlanadi, degan gap bor.
Vujudimizda, qadriyatlarimiz tarkibida qanday go'zallik bo'lsa, Farobiy, Ibn Sino,
Xorazmiy, Beruniy, Ulug'bek, Umar Xayyom, G'iyosiddin Koshiylarning pokiza

viydonidan, buyuk e'tiqodlaridan, muqaddas ruhlaridan jamlangan ekanini har bir o'qituvchi, har bir o'quvchi bilmog'i lozim. Vatan o'tmishdan, bugundan va kelajakdan iboratdir. Biz xalqimizning uzoq yillar davomida behisob moddiy – ma'naviy boyliklari bilan faxrlanamiz. O'rta Osiyo olimlari o'tmish madaniyati, badiiy va ilmiy merosini o'rganish yuzasidan bir qancha muhim ishlarni amalga oshirdilar. Matematika tarixiga doir kitoblarda O'rta asr sharq olimlarining matematika sohasidagi ishlari haqida umumiy ma'lumot berilgan.

Keyingi yillarda taniqli olimlardan A. Ahmedov, A. P. Yushkeviya, B.A. Rozenfel'd, G. N. Qori – Niyoziy, S. X. Sirojiddinov, G'. Jalolov va boshqalarning qilgan ishlari shu olimlar ijodi haqidagi ma'lumotni yanada kengaytiradi va ularning metodlari bilan tanishtiradi.[1, 28] O'rta asrlarda Sharqda ilm-fanda erishilgan yutuqlarning ayrimlarini ko'rib chiqaylik. Katta savdo-sotiq matematika masalalari uchun boy material bersa, uzoq yurtlarga sayohatlar esa astronomik bilimlarining rivojlanishini rag'batlantiradi, kasb-hunarning rivojlanishi esa amaliy san'antning rivojlanishiga olib keladi. Shuning uchun amaliy masalalarni hal qilishga qulay bo'lgan yangi matematika Sharqda paydo bo'ldi. Xalif al- Ma'mun podsholigi davrida ijod etgan xorazmlik al-Xorazmiy "Arifmetika" va "Algebra bo'yicha traktat" asarning muallifi edi. Yevropaliklar "Arifmetika" asari orqali arab sonlari, butun sonlar va kasrlar bilan o'tkaziladigan arifmetik amallar bilan tanishdilar. Al-Xorazmiyning arifmetik traktati matematikaning yangi yo'nalishi – algebra ("Al Jabr") nomini berdi.

Al-Xorazmiyning ishlarida birinchi marta chiziqli va kvadrat tenglamalar yechilgan. Boshlang'ich sinf matematika dasturlariga kiritilgan sonlarni raqamlash, ularni o'nli sanoq sistemasida yozish, ular ustida arifmetik amallar bajarish kabi eng muhim tushunchalarni dunyo faniga kiritgan. Hozir maktablarda qo'llanilayotgan matematika dasturi va darsliklarda O'rta Osiyo xalqlari allomalarining, matematika sohasiga qo'shgan hissalar haqida ma'lumot kam va umumiy tarzda. O'qituvchi dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarda, matematikaga katta hissa qo'shgan O'rta Osiyo olimlarining ishlariga doir tarixiy materiallar haqida ma'lumot berib borsa, o'quvchilarning matematikaga qiziqishi ortadi. matematik

masalalarni qadimgi va hozirgi zamon fani nuqtai nazaridan tahlil qilib yechilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. O'rta Osiyo xalqlari ham boshqa xalqlar qatori jahon madaniyati xazinasiga katta hissa qo'shgan. Ko'pgina moddiy va ma'naviy boyliklar chet el bosqinchilarining ko'p asrlar davomida O'rta Osiyo xalqlariga qarshi bosqinchilik urushlari oqibatida yo'qolib ketgan. Shu sababli bu xalqlarning o'rta asrlardagi madaniyatining haqiqiy o'rganish ancha mushkul. V asr oxirlariga kelib, Rim imperiyasi quladi. Shu munosabat bilan Qadimgi Rimda fan va madaniyat tushkunlikka yuz tutdi. Yevropada o'rta asrlar boshida ijtimoiy – madaniy va siyosiy hayotda dinning ta'siri nihoyatda kuchaydi. Din ilm – fan va ma'rifat taraqqiyotiga katta to'sqinlik qilardi. Buning oqibatida G'arbiy Yevropada fan va madaniyat taraqqiyoti deyarli to'xtab qoldi, tarixiy manbalardan bilishimizcha matematika sohasida XII asrgacha hech qanday ijodiy ish yuzaga kelmaydi.

Ammo VII – XIII asrlarda dunyoning boshqa bir tomonida – Sharqda matematika, astronomiya fanlari taraqqiyotida juda katta yutuqlarga erishiladi. Madaniyat markazlaridan biri bo'lgan O'rta Osiyoda yashagan xalqlar juda qadim zamonlardan beri Xitoy, Hindiston, Eron, Kavkaz va boshqa mamlakatlarning xalqlari bilan "Buyuk ipak yo'li" orqali savdo – sotiq, siyosiy madaniy aloqa qilib turar edilar. O'rta Osiyo xalqlari ilm – fan sohasida bu mamlakatlarning xalqlari yaratgan yangiliklarni qunt bilan o'rganadilar va o'zlari ham Sharqda ilm – fanning taraqqiyotiga katta hissa qo'shadilar. O'rta Osiyoda fan va madaniyat juda og'ir tarixiy sharoitda – aql ommasining mahalliy va chet el zolimlariga qarshi olib borgan kurashi sharoitida taraqqiy etadi. Shuning uchun ham milliy o'zlikni tiklash masalasi O'zbekiston mustaqillikka erishganidan keyin mamlakatimiz oldida turgan asosiy vazifalardan biri sifatida davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Ta'lim tizimida islohotlarning bosh maqsadi – yangi avlodni to'g'ri shakllantirishga yo'naltirilgan tadqiqotlarning borishi va natijalari yuzasidan chuqur tahlillar o'tkazish, ta'lim standartlari, o'quv rejalari va dasturlariga tegishli o'zgartishlar kiritish kerak.

Zamonoviy yangi darsliklarni, pedagogik va axborot texnologiyasini o'z vaqtida ishlab chiqish lozim. Har bir o'qituvchi bolalarda mustaqil O'zbekiston manfaatlariga

xizmat qiladigan sifatlarni tarbiyalash uchun quyidagilarga alohida e'tibor berishi kerak.

1. Vatanga muhabbat, milliy o'zlikni anglash. Avvalo, o'qituvchining o'zi ana shu oliyjanob fazilatlarga ega bo'lib, o'z nutqi orqali ham shu g'oyalarni o'quvchilar ongiga singdirib borishi lozim. Milliy vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda esa bolalarni ko'pgina ilmiy g'oyalar bizning mamlakatimizda paydo bo'lganligini, uning xalqi orasidan ko'pgina olimlar yetishib chiqqanligi haqida gapirib berish lozim. Matematika darslarida, to'garak mashg'ulotlarida ham o'qituvchi o'quvchilarni o'tmishdagi va hozirgi davrdagi buyuk olimlarning tarjimai hollari, ularning ilmiy xizmatlari bilan tanishtirib, o'z xalqimiz, uning matematika fani taraqqiyotiga qo'shgan hissalari bilan g'ururlanish tuyg'ularini singdirishi kerak. Masalan: buyuk o'zbek matematik olimi (g'arbiy Yevropa olimlari algebrani uning asarlaridan o'rganib, shu fanni ham u aytgandek, "Algebra" deb atagan) Al – Xorazmiy tarjimai holi bilan tanishtirish kerak.

2. Mehnatga muhabbat va ko'nikma hosil qilish – ilmga bo'lgan muhabbatdir. Mehnatga ko'nikma tug'ma xususiyat emas, uni insonning o'zligi hosil qilishi kerak. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi darslarda o'quvchilarga dars materiallarini chuqur tushuntirib, uy vazifalarining bajarilishini qattiq nazorat qilib boradi. Bir qarashda matematikaning bu ishga qo'shayotgan hissasi cheklangandek tuyuladi. Biroq aslida bunday emas. Matematika tabiat haqidagi fanlardan biri bo'lib, ayrim umumiy g'oyalarga olib kelish orqali kishi dunyoqarashini shakllantirishda alohida o'rin tutadi. Boshlang'ich maktabda matematika o'qitish metodi ham barcha boshqa fanlar kabi, milliy tarbiyaning umumiy masalalaridan va matematik materiallarning o'ziga xosligidan kelib chiqqan holda o'z vazifasini belgilab olishi kerak. Maktabda matematika o'qitishning eng muhim vazifasi bu fanni o'quvchilarga chuqur singdirishdir. matematikani metodik jihatlaridan to'g'ri o'qitish bir qator mafkuraviy hal qilishga ham katta yordam beradi. Quyi sinflarda milliy mafkuraviy tarbiya dasturi matematika darslarida tarixiy materiallarni qo'llanishda amalga oshiriladi. O'qituvchi matematika tarixi ma'lumotlaridan foydalangan holda dasturni o'zlashtirishni osonlashtirishi, o'quv jarayonini jonlashtirishi mumkin. Natijada eng

qiyin nazariya ham juda tushunarli bo'radi. Boshlang'ich sinf o'qituvchisining eng mas'uliyatli vazifasi o'quvchilar bilan m Foydalanilgan adabiyotlar uomala qilishda o'z xulq – atvori to'g'risida chuqur o'ylab ko'rish, o'qitish uslubi, o'quvchilardan talab qilish tizimi, shundan kelib chiqadigan tarbiyaviy ta'sir Mustaqil O'zbekistonimiz manfaatlariga muvofiq kelishi kerak. Mustaqil O'zbekiston kuch-qudratini mustahkamlashga yosh avlod mas'uldir. Milliy mafkuraning barcha harakatlantiruvchi kuchlari vatan ravnaqi, xalq farovonligi va tarixiy madaniyatni tiklashga qaratilgan bo'lib, bu yoshlar zimmasidadir. Buning uchun yosh avlod qat'iyatli, to'siqlardan qo'rqmaydigan, aksincha, har qanday to'siqni enga oluvshi, ota – bobolari kabi bilimdon bo'lishlari kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Асадова М. Ўрта Осиёлик олимларнинг математикага доир ишлари. «Ўқитувчи», Т., 1984.
2. Сиражиддинов С.Х. Хорезми-выдающийся математик и астроном средневековья. «Просвещение», М., 1983.
3. Стройк Д.Я. Краткий очерк истории математики. М., Гл. ред. физ-мат.лит., «Наука», 1990. G. G. Ismanov